

"שיינדל" כותבת מכתב ליאירה גינוסר

בעקבות הופעת ספר שיריה "שיינדל"

ראוי היה שאזכה בו, כמו "המלכה-האם" או "אגדת סינדרלה", מונחים שהמציאות לא הכילה אותם והם הומרו במונחים כמו "עובדת זרה".

ואת יודעת מה? יותר מכל הופתעתי כשגיליתי, יקרתי, שבימים ההם גם לך לא היה "דיבור", וכי, במילותיך שלך, "היינו שתינו זהות, שיינדל, חסרות אוניס", היינו כמו "רקפות אילמות" בין "סלעי" המציאות כי "קולנו לא נשמע". וכמה שמחתי שעכשיו, סוף-סוף, נמצא לך "הדיבור" וחשבתי שמתוך ההזדהות הזאת סחפת אותי עכשיו פנימה, לשיריך. ואז עברה בי לפתע צמרמורת כשקראתי איך באירוניה החריפה שלך הבעת את כאבך על מותי, והיטחת אל הנייר את המילים הקשות הללו: "ליום הולדת בכורך, שיינדל, טרפת את נפשך בכפך. מותך מתנת יום הולדת".

וכשהוספתי לתהות איך פתאום, ובאופן כה בלתי צפוי ומאוחר, חדרתי לשיריך, קראתי את דבריה של חנה יעוז המלווים את הספר, והבנתי כי העולם החיצוני בכללו נתפס בשיריך כמאיים ופוגעני באישה, אם זו החברה, המלחמה, המשפחה או בן הזוג, אבל המודעות היא שמקנה לאישה כוח ומשמעות. ואז ראיתי כי אמנם בשיר שהבאת כמוטו וכהצהרת כוונות לספר, גם המשורר הרומאי הורציוס, שאת דוברת בו, אף כי עלה לגדולה, ירא כמוני וכמוך את "האלים המקיפים" והזוממים רע. ובכל זאת, הוא גובר על הפחד ומשלים עמו "בכוח שמחת ההווייה". וחשבתי לי: איך את מגיעה, אפוא, ל"שמחת ההווייה"

ני, שיינדל שלך, כותבת אליך – ובכתב ידי, כי הרי אין לי כאן, למעלה, מחשב, ולמרות שזמני קצר – כי התרגשתי והופתעתי לראות את שמי – וביידיש! – מתנוסס בלבן בוחק

על העטיפה השחורה של ספרך החדש והנאה, והבנתי שאני, ממש לא ייאמן, מככבת בספרך זה. הפתעתי אף גדלה, כשגיליתי מי היא זו שבתמונה המייצגת אותי, והבנתי שבחרת לייצג אותי, הזקנה, בדמותה הצעירה והנאה של לאורה של מאוריצי גוטליב, שלא זכתה כמוני להינצל מן השואה ונספתה בה בזיקנתה.

הוחמאתי, כמוכן. אך עד מהרה נצבט בי לבי כי גיליתי בשירך "כפות הכסף", שכאשר מסרתי לדייך את סכו"ם הכסף הכבד ואמרתי לך בתום לב ש"זה עוזר זה שווה, זה בשבילך", לא שיערתי כלל שאני מעבירה אליך, כדבריך, "כאב כבד שאין מה לעשות בו", והתנחמתי רק משום שבכל זאת עשית ממנו שיר מרגש. זיהיתי מיד, כמוכן, שלא כל הפרטים מחיי ומחייך הם אמת לאמיתה כי הרי "אמת השיר הוא כזבו".

ובכל זאת לא שיערתי את העוצמה שבה את כואבת את עלבון חיי, עלבונה של אישה שהצילה את משפחתה בשואה מרעב, מחלות וכפור, ולא זכתה בזיקנתה אלא להתנכרות. אפילו היטבת, ילדתי, להבחין עד כמה חסרה לי בבדידותי משפחת ילדותי, ועד כמה, עם כל "הנאורות" שאת מייחסת לי, עדיין אני יראה מ"עין רעה". נחמה פורתא הייתה לי רק כשראיתי שכך נולדו לך שירים חזקים, וכי הם נולדו מתוך בחינת חיי באירוניה מרה ובכאב, לאור מה שלדעתך

ומשלימה עם אימת העולם המאיים ופוגעני, ואיך אני משתלבת בכל זה? כלומר, תהיתי "מאין נחלת את שירתך" – אם נשתמש במילים של ביאליק שאהבת – ואז נדמה לי שהבנתי משהו.

אני רואה שאת כבר חסרת סבלנות ורוצה לדעת לאן אני חותרת. ובכן, אגיד לך. נדמה לי שמצאתי מפתח ראשוני בשירך "העיר הנסותרת". עמוס לויטן, בדבריו שבסוף הספר, מציין שהשיר מבטא את "תמצית המצב הקיומי של רבים מאתנו כאן" ביחסנו להווייה הארץ-ישראלית של ילדותנו שאינה קיימת עוד. ואני מצאתי את המפתח לשיריך בטור הראשון, שבו את אומרת כך: "יציבה עברתי בחלל מיתולוגי פרטי/ מתחזה לזמן היסטורי". כלומר, שירתך נולדת כאשר את מפנימה אל נפשך את עולם החוץ שנגע בך, ויש שהכאיב ואיים מאוד, ואת סוחפת אותו פנימה, על נופו, אירועיו ודמויותיו במישור האישי והשירי, הלאומי והפוליטי. ואז מתבטל רצף הזמן הכרונולוגי, והכול הופך בך להווה נפשי. והרי כך את אומרת בעצמך: "אני העיר, העיר אשר איננה".

ואו, יקירתי, שירתך נולדת. איך? וודאי את כבר רוצה לדעת. היא נולדת כשאת "עוברת יציבה". ומה פירוש? היא מתהווה כאשר את, למרות הכאב או דווקא בגללו, בוחנת את העולם שהופנם, מצרפת בו רחוקים בזמן ובמרחב בחתירתך למשמעות, ומתוך כך יוצרת שירה. ואיך את בוחנת? מתוך עמדה מוסרית חסרת פשרות, עמדה התובעת אמת במגע עם ההווה, עם הזולת והמציאות, ללא זיוף, עיוות ועוול ביחסים, ללא הכנעה וכניעה וללא גרימת כאב והשפלה. וכיוון שרק השירה מאפשרת לך לתת ביטוי למשמעות שחשפת, שהרי רק היא שתוליד מן הפחד והאיום אל "שמחת ההווה", נולדים הצירופים המפתיעים, עד שאת סוחפת אפילו אותי פנימה. ועל כך אני כליך גאה, ולו יכולתי אפילו הייתי שולחת אלייך נשיקה. כי במקום שבו אפילו "השמש" נעשית "אני" כדבריך, סימן שגם אני נגעתי בלבך ומתוך כך יצרת שירה.

ואם תרשי לי, הייתי מוסיפה שהכול התחיל מאותה "ביצת דרקון", כפי שאת מכנה אותה בשיר "לא אפתח", והיא ביצת "פחד ורוע", וגם כעס שהייתה בנפשך. אבל אז, בימים הרחוקים ההם, היית, כלשוניך, "כ"בת יען" מאוימת וחרדה, ואני שמחה שעכשיו עלה בידך להשתחרר מן הפחד בכוח השירה, ואת כבר יכולה לתת ביטוי לכל מה שהיה כלוא בנפשך, ואפילו ביטוי אירוני, ולהיגאל.

הבנתי את הדברים הללו, לצערי, בייחוד משירי "הזוגיות". השירים האלה הכאיבו לי במיוחד, כי ראיתי את עצמי, כאמו של בן-זוגך, אחראית לכך במקצת. כאבתי את מצבי הכניעה, ההשפלה, הכבילות והשיתוק הפנימי כי מעולם לא עלה על דעתי שכך היו. נדהמתי לקרוא את השיר "זוגיות", שבו מוצגים שני בני-זוג כאביורי בית נטולי נשמה. היא – כספרייה המתכסה אבק, והוא פועל כשעון המיכני חסר הרגש והאמפתיה, עד שכל הבית נעשה כנייר נטול חיים, המרמז גם להשתקעותם בכתיבת שירה. אבל חמורה מכל גם בעיניי היא כניעת האישה הגוררת אותה להעמדת פנים, לקיום מזויף, כשהיא מתראה כביכול. האבק אינו אלא איפור

ואילו כלפי חוץ מתראים השניים כזוג יפני מסוגנן ואמנותי, בעודם במהות "שבויה ואיב", והיא משוועת ל"פדין שבויים".

ואז הבנתי, מה שלא קלטתי בעודי מהלכת ביניכם. הבנתי, שרגישותך לקיום מנוכר וקר ומזויף, היא שמוליכה אותך לצירוף התחומים בנפשך ובשירתך, עד שגם הפוליטי נעשה אישי, כשהגבר מוצג כ"מתנחל" בבית בעודו דובר נגד כיבוש והתנחלות. כי ברגישותך לזיוף את תובעת קיום של אמת בכל מימדי הקיום ואינך מבחינה בין הפרטי לציבורי, כי הכול נעשה לגבייך פרטי. ולכן, למשל, בשירך "הצעירים" הזקנה האישית מתאחדת עם הזקנה במימד הלאומי, כיוון שצעירים רבים אינם זוכים לה בנופלם למען ארצם, באומרך באירוניה חדה ומרה: "כי בפצע הישראלי העמוק / אין מקום לזקנים".

ואם כך, יקירתי, איך בפועל את מגיעה מן הכאב והפחד ל"שמחת ההווה"? אגיד לך. בואי ונראה, למשל, מה עשית עם רחוב מודיליאני, שאת גרה בו, בשיר שהבאת על הכריכה האחורית. אני הרי עברתי ברחוב הזה לא פעם, כידוע לך, ומה ראיתי? רחוב נאה, שקט, מוצל, מהוגן וצר, ואת? את הפנמת אותו, ולכן קראת לשיר "לי רחובה של עיר". ומה עשית בו? פיתחת את הפוטנציאל שהיה בנוסחו הראשון בשיר "בת רחוב ותמר" וצירפת ואיחדת רחוקים גם על דרך הרמיזה: את צווארי הנשים הדקים שבציורי הצייר, את קשתות התמר, את שירי לאה גולדברג, הנרמזות במילים "אישה לא יפה, נפלאה" – ואגב, לפי דעתי היא החלט הייתה אשה יפה – את חדרך ואפילו את נכדתך הקרויה "שיר". ואז עברת "בתנועה כורעת" – והרי זה המונח שלך מן השיר על נתן זך ופוגל – מפחד העורבים ואימת השיעול הזקן, שהזכיר לך את מותו של אבידן, לשמחת "ההווה" בזכותה של הנכדה, כי היא המאפשרת, גם בזכות שמה, להגיע לאיחוד של אמת בין השירה והמציאות.

ואם כך, ילדתי, מותר לחייך! והרי את מחייכת כשהמציאות מגישה לך נחמה, כמו בשיר "מנצח ושני לזורים". ומדוע? כי בשיר גובר הפיתוי הגשמי של האוכל על התשוקה האמנותית לשמוע קונצרט. לכאורה, כשלון של ה"לזורית", אך למעשה ניצחון מחויך כי "הגברת" שהפסידה קונצרט זכתה במתת אהבה של אוכל שהוגש בחיוך ובנדיבות. ואף כי לא שמעה את הקונצרט בניצוחו של גרגייב, המנצח המהולל, אפשר לחגוג בחיוך ילדותי ולתת לכך ביטוי אפילו ברמיזות לשירי ילדים.

ואם את עדיין שואלת אותי "נו, אז מניין נחלתי את שירתך?" אפנה אותך לשירך "שעה בחדר משלה", שכותרתו המרמזת, להבנתי, למאמרה הנודע של ווירג'יניה וולף, שענייני יצירתה של האישה, חושפת שנושאו הוא מהות יצירתך. תחילה הופתעתי כי מעולם לא נתקלת במייטאפורה שהבאת בראשו לתיאור השירה. שהרי כך את שואלת: "האם שירה איננה עוזרת בית / המנקה את חדרייך בצעדים חרישיים / בעיניים עצומות מנקה גם אבק דק מן הדק". יותר מזה, היא גם מנקה את הפרטים הפזורים ומכבידים והם "קטנוניים ומקטינים". וכיוון שהקבלת אותי, הזקנה, בשיר "שיינדל, שעה ש..." לעוזרת הבית הצעירה

לרוב, היא בוחנת, מצרפת, מצננת את הרגש הכואב או אף את זה הנלהב, קושרת וחושפת משמעות. ואז את משתחררת מן "הפרטים הקטנוניים והמכבידים" ומ"פחד האלים" המאיימים, ממש כמו הורציוס שלך, וכך אפשר לך להשלים עם פחד החיים מתוך שמחת ההווה.

ולסיום, יאירה יקירתי – כי הגיע זמני להיפרד – רציתי רק לומר שהעיקר הוא שכך נוצר ספר השירים הזה, שאני, שיינדל – ממש לא ייאמן! – מככבת בו! ועל כך, קבלי את תודתי וברכתי ואת איחוליי להמשך שירי פורה. ■

והיפה, ששמה העברי "יפה" הוא תרגום שמי היידי, ותבעת כך את עלבוני, הריני רואה לעצמי זכות להסביר את מטאפורת "העוזרת".

לכאורה, את מורידה את השירה מכיסאה הרם והנישא. אבל השירה לא נעלבת, כשם שאני לא נעלבת. כי הרי היא מנקה את האבק שכיסה אותך ונטל ממך את חיותך. ואיך היא מנקה? כדבריך בשיר, בכוחה של "אינטליגנציה נוכחת פקוחת עיניים", כלומר – בכוחה של התבוננות רציונלית, מפוכחת וחסרת פשרות. נכון, ילדתי, לעתים כוחה אובד, כמו בסיומו של השיר הזה, אבל

יוחאי שקד

גיא

גיא, חִפְתִּי לְךָ שְׁעוֹת עַל גֶּדֶר בֵּית הַקְּבָרוֹת בַּעֲפוּלָה. הַחֶשֶׁךְ כָּבֵד יָרַד, אֶךְ מַעוֹלָם לֹא הִגְעַתְּ.
לְפַעֲמִים אֲנִי נֹזֵךְ כִּי צַד בְּלִילָה הַהוּא יִשְׁבְּנוּ בְּמַרְפֶּסֶת שֶׁל בֵּית הוֹרֵי, וְחֻלְקָנוּ סִיגְרִיָּה בַּעֲלֻטָּה שְׁמֹסְבִיב.
אוֹרוֹת הָעִיר נִצְנְצוּ תַחְתֵּינוּ כְּמוֹ מְדוֹרוֹת קִטְנוֹת לֹחֲשׁוֹת, וְנִגְנְנוּ אֶת הַ"פִּינֵק פְּלוֹיֵד" בְּקוֹלֵי קוֹלוֹת.
אֲנִי זוֹכֵר אֶת הַסְּפוּרִים הַמְּטֹרְפִים שֶׁלָּךְ עַל נְעוּרוֹת, צְבָעִים וְאַלֵּהִים.
מַעוֹלָם לֹא יִדְעָתִי מֶה אֵמֶת וּמֶה פְּנִטְזִיָּה.
הַיּוֹם אֲנִי כָּבֵד בֶּן שְׁלֹשִׁים וְשֵׁשׁ. חֵי פְּעֻמִּים אֶת חַיִּיךָ.
אֲנִי זוֹכֵר אִיךָ נִשְׁבַּעְתָּ לִּי שֶׁ"הַסְּמִיתִס" הִיא הַלְּהִקָּה הַטּוֹבָה בְּיֹתֵר בְּכָל הַזְּמַנִּים.
וְשִׁפְעָם פְּגִשְׁתָּ אֶת "מוֹרִיסִי" בְּפֶאֶב בְּלוֹנְדוֹן.
לֹא הָאֵמֶנְתִּי לָךְ.
אֲנִי לֹא בְּטוֹחַ אִיךָ בְּדִיוֹק נִהְרָגְתָּ.
שְׁמַעְתִּי שְׁזוֹ הֵיְתָה תְּאוֹנַת דְּרָכִים בְּאַרְצוֹת הַבְּרִית, אַחֲרֵי שְׁחִזְרַת בְּתִשׁוּבָה.
בְּחוּשִׁים הַנְּבוֹאִיִּים שֶׁלָּךְ חֲשַׁתְּ שְׁנַעוּרִיךָ קְרָבִים לְקַצָּם, וְלֹא חֲשַׁשְׁתָּ לְחִיוֹתָם עַד כְּלוֹת.
בְּכָל פַּעַם שְׁאֲנִי שׁוֹמֵעַ אֶת "הַסְּמִיתִס", אֲנִי נֹזֵךְ בְּךָ.
אֲנִי מֵאֲמִין לָךְ עַכְשָׁו שֶׁהֵם הַטּוֹבִים מְכֻלָּם.
אֲתַמּוּל בְּלִילָה חֲלַמְתִּי שְׁמִישָׁהוּ אוֹהֵב אוֹתִי.